

<https://doi.org/10.59546/18290744-2025.10-12-125>

ՄԵԼԻԿ ՄԵԼԻԿՅԱՆ

ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի աշխատակազմի
իրավական փորձաքննությունների ծառայության
գլխավոր մասնագետի պաշտոնակատար,
իրավաբանական գիտությունների թեկնածու

MELIK MELIKYAN

*Acting Chief Specialist of the Legal Expert Examinations Service,
Staff of the Court of Cassation of the Republic of Armenia,
Candidate of Legal Sciences*

МЕЛИК МЕЛИКЯН

*Исполняющий обязанности главного специалиста
Службы юридических экспертиз
Аппарата Кассационного суда РА,
кандидат юридических наук*

ՀԱՆՑԱԳՈՐԾՈՒԹՅԱՆ ՊՐՈՎՈԿԱՑԻԱՅԻ ԴՐՍԵՎՈՐՈՒՄՆԵՐԸ ՔՐԵԱԿԱՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆԸ ԲԱՑԱՌՈՂ ՄԻ ՇԱՐՔ ՀԱՆԳԱՄԱՆՔՆԵՐՈՒՄ

MANIFESTATIONS OF CRIME PROVOCATION UNDER A RANGE OF CIRCUMSTANCES EXCLUDING CRIMINAL LIABILITY

ПРОЯВЛЕНИЯ ПРОВОКАЦИИ ПРЕСТУПЛЕНИЯ В РЯДЕ ОБСТОЯТЕЛЬСТВ, ИСКЛЮЧАЮЩИХ УГОЛОВНУЮ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ

Ներածություն

Քրեական իրավունքի գիտությունում և իրավակիրառ պրակտիկայում արդիական են մնում հանցագործության պրովոկացիային առնչվող տարբեր հիմնահարցեր, որոնց շարքում նաև վիճահարույց են քրեական իրավունքի մի շարք ինստիտուտներում պրովոկացիայի առանձին դրսևորումները:

2021 թվականի մայիսի 5-ին ընդունված ՀՀ քրեական օրենսգրքի նորամուծություններից էր նաև պրովոկացիայի վերաբերյալ դրույթների նախատեսումը, և այդ երևույթի «նորամուտը» հայրենական իրավունքում, որքանով հետաքրքրություն է առաջացնում ուսումնասիրման և բացահայտման տեսանկյունից, հավասարապես էլ հրամայական է դարձնում արդեն առկա

փորձով բացառել այն իրավիճակները, որոնք կարող են վտանգել իրավական պրակտիկայի զարգացման ճշգրտությանը:

Հարկ է նշել, որ ՀՀ քրեական օրենսգրքի Ընդհանուր մասում ներառված վերոհիշյալ դրույթները դրսևորված են ինչպես ուղղակի՝ պրովոկացիայի վերաբերյալ նշումով, այնպես էլ անուղղակի՝ պրովոկացիայի վերաբերյալ տերմինաբանական գործածություն չունեցող, սակայն դրա էությունից բխող ձևերով:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի Ընդհանուր մասում «սադրում» բառը հիշատակվում է անհրաժեշտ պաշտպանության և ծայրահեղ անհրաժեշտության, համապատասխանաբար՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 32-րդ հոդվածի 7-րդ և 34-րդ հոդվածի 6-րդ մասերում, ինչը կարելի է ներառել «Պրովոկացիայի վերաբերյալ ուղղակի կարգավորումների» խմբում:

«Պրովոկացիայի վերաբերյալ անուղղակի կարգավորումների» խմբին կարելի է դասել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 35-րդ հոդվածի 4-րդ մասը, որում գործածված չէ հիշյալ տերմինը, սակայն դրա բովանդակային ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ նշյալ դրույթն էապես հարաբերակցվում է նախորդ պարբերությունում վկայակոչված կարգավորումների հետ:

Հոդվածի հետազոտության նպատակներն են՝

1) ծայրահեղ անհրաժեշտության, ինչպես նաև անհաղթահարելի ուժի, ֆիզիկական կամ հոգեկան հարկադրանքի վերաբերյալ կարգավորումներում պրովոկացիայի վերաբերյալ դրսևորումների առանձնահատկությունների ուսումնասիրությունը¹,

2) նշված իրավական կառուցակարգերում պրովոկացիայի առանձնահատկություններով պայմանավորված՝ հնարավոր խնդիրների վերհանումը:

Թվարկված նպատակներին հասնելու ուղղությամբ սույն գիտական հոդվածում խնդիր է դրվել՝

- ցույց տալ մի կողմից պրովոկացիայի, մյուս կողմից՝ ծայրահեղ անհրաժեշտության, ինչպես նաև անհաղթահարելի ուժի, ֆիզիկական կամ հոգեկան հարկադրանքի ինստիտուտների՝ հարաբերակցման առանձնահատկությունները,

- հետազոտության արդյունքում որոշակի խնդիրներ վերհանելու դեպքում առաջարկել համապատասխան լուծումներ:

Վերոգրյալն էլ հենց պայմանավորում է ընտրված թեմայի արդիականությունը:

Կատարվող աշխատանքի համար մեթոդաբանական հիմքն են հանդիսացել գիտական ճանաչողությանը հայտնի՝ համեմատաիրավական, համակարգակառուցվածքային, անալիզ, սինթեզ և այլ մեթոդները:

Հիմնական հետազոտություն

Հանցագործության պրովոկացիան ՀՀ գործող քրեական օրենսդրությունում հանդիսանում է նոր ինստիտուտ, և չնայած դրա վերաբերյալ առկա փորձի, այնուամենայնիվ անգամ ներպետական իրավունքից դուրս, չունի միանշանակ ընդունելի համընդհանուր բնորոշում:

Ամեն դեպքում, սոցիալական կյանքի տարբեր ոլորտներում դրա առանձին դրսևորումների, պատմական ակնարկների, դոկտրինալ մեկնաբանությունների, արտասահմանյան երկրների փորձի և դատական պրակտիկայում ձևավորված կայուն նախադեպային իրավունքում դրա վերաբերյալ բնորոշումների համապարփակ վերլուծությամբ հնարավոր է առանձ-

¹ Անհրաժեշտ պաշտպանության շրջանակում հանցագործության պրովոկացիային անդրադարձ արդեն իսկ կատարվել է. տես Մ. Մելիքյան, Հանցագործության պրովոկացիայի դրսևորումներն անհրաժեշտ պաշտպանության ինստիտուտի շրջանակներում, Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրական դատարան Տեղեկագիր, 3 (111), 2023 էջեր 213-224:

նացնել քննարկվող երևույթի հետևյալ բաղադրիչ տարրերը: Մասնավորապես, հանցագործության պրովոկացիան՝

- ներգործության ձև է, որը գործադրվում է պրովոկատորի կողմից՝ ուղղված մեկ այլ անձի կամ անձանց դեմ,

- միջոց է անձի կողմից հանցագործություն կատարելու վճռականություն ձևավորելու և դրա կատարմանը մղելու,

- քողարկված բնույթի մեթոդների ամբողջություն է, որի բուն նպատակը մյուս անձի համար անհայտ է և միտված է այդ անձի համար վնասաբեր հետևանքներ առաջացնելուն²:

Այսպիսով, հանցագործության պրովոկացիան քրեական իրավունքում կարելի է բնորոշել անձի նկատմամբ գործադրվող ներգործություն, որը միտված է քողարկված մեթոդների միջոցով վերջինիս հանցագործության մղելուն՝ նրա նկատմամբ քրեական պատասխանատվության հիմքեր ստեղծելու կամ այլ վնասակար հետևանքներ առաջացնելու նպատակով³:

Հարկ է նաև նշել, որ չնայած սույն աշխատանքում գործածվում է «պրովոկացիա» տերմինը, սակայն ներպետական օրենսդրությամբ այն ամրագրված է «սադրանք» եզրույթով:

Տերմինաբանական շփոթից խուսափելու նպատակով, անհրաժեշտ է ընդգծել, որ դրանց բառիմաստային ընդհանրությունից զատ, քրեական իրավունքի գիտությունում, ևս, տվյալ տերմինները նույնացվել են⁴:

Այս մասով, պետք է նկատել, որ ՀՀ գործող քրեական օրենսգրքում և ինչու ոչ՝ ընդհանրապես՝ տեսությունում նույն իմաստն արտահայտող, սակայն տարբեր տերմինների օգտագործումը գործնականորեն նպատակահարմար չէ, ինչը բխում է նաև «Նորմատիվ իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 15-րդ հոդվածի 4-րդ մասի տրամաբանությունից, որի համաձայն՝ նույն նորմատիվ իրավական ակտում միևնույն հասկացության կամ տերմինի բովանդակությունը տարբեր իմաստներով կրկնվելու դեպքում կիրառվում է հասկացության կամ տերմինի այն բովանդակությունը, որը բխում է տվյալ իրավական ակտի էությունից կամ տվյալ իրավահարաբերությունը կարգավորող իրավունքի սկզբունքներից:

Այս պարագայում առավել ճշգրիտ է թվում հենց «պրովոկացիա» տերմինի գործածումը՝ ելնելով նաև իրավունքի մի շարք աղբյուրներում, որոնց թվում՝ միջազգային հանրաճանաչ փաստաթղթերում և դրանց պաշտոնական՝ հայերեն թարգմանություններում⁵, ինչպես նաև ներպետական իրավունքում⁶ առավել հաճախ հանդիպող եզրութաբանությունից:

Առաջ անցնելով և անդրադառնալով ծայրահեղ անհրաժեշտության և հանցագործության պրովոկացիայի հարաբերակցմանը՝ նախ պետք է ցույց տալ ծայրահեղ անհրաժեշտության էությունը, այնքանով, որքանով դա անհրաժեշտ կլինի սույն աշխատանքում դրված խնդիրների լուծման համար:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 34-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ քրեական պատասխանատվության ենթակա չէ այն անձը, որը քրեական օրենքով պաշտպանվող շահերին վնաս է պատճառել ծայրահեղ անհրաժեշտության վիճակում, այսինքն՝ տվյալ անձի կամ այլ անձանց

² Այս մասով, մանրամասն տես *Մ. Մելիքյան*, «Հանցագործության պրովոկացիայի բնորոշումը քրեական իրավունքում», Օրենքի պատվար, N 15, 2023, էջեր 88-100:

³ Տես նույն տեղում:

⁴ Տես *Ա. Գաբրուլյան, Ա. Մարգարյան, Տ. Սիմոնյան*, «ՀՀ քրեական նոր օրենսգրքում տեղ գտած հայեցակարգային մոտեցումների եվ նոր ինստիտուտների մեկնաբանման ուղեցույց», Եվրոպայի խորհուրդ, 2022 թվական, էջ 78:

⁵ Ի թիվս այլնի, տես Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի՝ *Papayan v. Armenia* գործով 2021 թվականի դեկտեմբերի 21-ի վճիռը, գանգատ թիվ 53166/10, կետեր 80 և 88:

⁶ Տես «Հակակոռուպցիոն կոմիտեի մասին» ՀՀ օրենքը:

կյանքին, առողջությանը, իրավունքներին, ազատություններին կամ օրինական շահերին, հասարակության կամ պետության օրինական շահերին անմիջականորեն սպառնացող վտանգը վերացնելու համար, եթե տվյալ իրադրությունում այդ վտանգը չէր կարելի վերացնել այլ միջոցներով, և թույլ չի տրվել ծայրահեղ անհրաժեշտության սահմանազանցում:

Նույն հոդվածի 6-րդ հոդվածի համաձայն՝ ծայրահեղ անհրաժեշտության վիճակը բացակայում է, եթե տեղի է ունեցել ծայրահեղ անհրաժեշտության սադրում, այսինքն՝ երբ օրենքով պաշտպանվող շահերին վնաս պատճառելու նպատակով անձն իր արարքով վտանգ է ստեղծել օրենքով պաշտպանվող այլ շահերի համար, այնուհետև վնաս պատճառել օրենքով պաշտպանվող շահերին՝ իբրև թե ծայրահեղ անհրաժեշտության վիճակում գտնվելով:

Ստացվում է, որ ծայրահեղ անհրաժեշտության պարագայում մրցակցության մեջ են մտնում քրեական օրենքով պահպանվող բարիքները, և հասցվող վտանգի «լեգիտիմացումը» կայանում է առավել «ցածր նշանակության» բարիքին վնաս հասցնելու միջոցով համեմատաբար առավել արժեքավոր բարիքի պաշտպանությունը:

Արդյունքում ծայրահեղ անհրաժեշտության իրավիճակի առանձին բաղադրիչները զատելով՝ կարելի է առանձնացնել դրան առանձնահատուկ հետևյալ պայմանները՝

- 1) օրինական շահերին անմիջականորեն սպառնացող վտանգի առկայությունը,
- 2) տվյալ վտանգը այլ միջոցներով վերացնելու անհնարինությունը,
- 3) «Մրցակցող բարիքների» միջև «ճիշտ ընտրության կատարումը» և կանխված վնասի համեմատությամբ հավասար կամ ավելի մեծ վնաս չհասցնելը:

Հենց այս նկատառումներով պայմանավորված է, որ հատկապես՝ օրենքով պահպանվող հարաբերության վնասումը ծայրահեղ անհրաժեշտության վիճակում քողարկելու դեպքերը բացառելու նպատակով ուղղակիորեն նախատեսվեց ՀՀ քրեական օրենսգրքի 34-րդ հոդվածի 6-րդ մասում ներկայացված պայմանը, որում սակայն, ինչպես նշվեց դրույթի մեջբերմամբ, ամրագրում է պրովոկացիայի, կամ ինչպես տառացիորեն նշվել է՝ «սադրանքի», բացակայության պայմանը, ինչն էլ հարաբերակցելով պրովոկացիայի էության և դրա բնորոշման վերաբերյալ՝ սույն աշխատանքով արդեն ցույց տրված դասական ընկալումների հետ, հարց է առաջացնում առ այն, թե որքանով է համատեղելի պրովոկացիայի դրսևորումը ծայրահեղ անհրաժեշտության դեպքում:

Բարձրացված հարցի պատասխանը գտնելու համար նպատակահարմար կլինի նախևառաջ համեմատականներ անցկացնել անհրաժեշտ պաշտպանության և ծայրահեղ անհրաժեշտության միջև, որը պայմանավորված է նրանով, որ անհրաժեշտ պաշտպանության պարագայում, ևս, ՀՀ քրեական օրենսգրքի 32-րդ հոդվածի 7-րդ մասով պրովոկացիան հանդիսանում է քրեական պատասխանատվությունը բացառող տվյալ հանգամանքի բացակայության պայման:

Տեսությամբ առանձնացվում են անհրաժեշտ պաշտպանության և ծայրահեղ անհրաժեշտության տարբերական հետևյալ չափանիշները.

- **Վնասի համաչափություն:** Ծայրահեղ անհրաժեշտության դեպքում վնասը պետք է լինի ավելի նվազ, քան կանխված վնասը, ինչպիսի պայմանն անհրաժեշտ պաշտպանության պարագայում բացակայում է:

- **Վտանգի աղբյուր:** Անհրաժեշտ պաշտպանության դեպքում վտանգի աղբյուրը միայն անձի ունեցվածքում է, մինչդեռ ծայրահեղ անհրաժեշտության դեպքում այն կարող է առաջանալ բազմաթիվ պատճառներով:

- **Պատճառված վնասի հատուցումը:** Անհրաժեշտ պաշտպանության իրավիճակում վնասը ենթակա չէ հատուցման, մինչդեռ ծայրահեղ անհրաժեշտության դեպքերում վնասը ենթա-

կա է հատուցման այն անձի հաշվին, որի շահերից ելնելով են ձեռնարկվել գործողությունները⁷,

- **Վտանգը կանխելու համար վնաս պատճառելու փոխարեն այլ միջոցների դիմելու հնարավորությունները**: Անհրաժեշտ պաշտպանության իրավունքն անձին է պատկանում՝ անկախ հակաիրավական ոտնձգությունից խուսափելու կամ այլ անձանց կամ իրավասու մարմինների օգնությանը դիմելու հնարավորությունից, իսկ ծայրահեղ անհրաժեշտության դեպքում չկա այլընտրանք, քան վնաս պատճառելու միջոցով վտանգը կանխելը (եթե կան վտանգը վերացնելու այլ եղանակներ՝ առանց վնաս պատճառելու, վնաս պատճառելն անընդունելի է)⁸:

Բացի դրանից՝ ծայրահեղ անհրաժեշտության և անհրաժեշտ պաշտպանության կարևոր տարբերակիչ է հանդիսանում այն հանգամանքը, որ ծայրահեղ անհրաժեշտության դեպքում սպառնացող վտանգը կանխվում է ոչ թե ոտնձգողին, այլ քրեական օրենքով պահպանվող այլ բարիքի վնաս հասցնելու միջոցով⁹:

Այսպիսով, անհրաժեշտ է փաստել, որ պրովոկացիան՝ հանդիսանալով քողարկված բնույթի մեթոդների ամբողջությամբ ներգործության ձև, որը գործադրվում է պրովոկատորի կողմից՝ ուղղված մեկ այլ անձի կամ անձանց դեմ՝ միտված լինելով վերջինիս քրեորեն հակաիրավական ոտնձգության կատարմանը մղելու, անհամատեղելի է ծայրահեղ անհրաժեշտության հանգամանքի հետ:

Մասնավորապես, ծայրահեղ անհրաժեշտության շրջանակում պրովոկացիայի ներդրումն ու դրան տրված մեկնաբանությունը վկայում են այն մասին, որ պրովոկացիան կարող է լինել առանց որևէ ներգործության, այլ ընդամենը համապատասխան սուբյեկտի կողմից օրենքով պաշտպանվող այլ շահերի համար վտանգ ստեղծելու, այնուհետև պաշտպանվող շահերին վնաս պատճառելու եղանակով, սեփական նախաձեռնությամբ առանց կողմնակի անձի ազդեցության, ինչը տարամերժ է պրովոկացիայի ոգուն և բովանդակությանը:

Հատկանշական է այն հանգամանքը, որ ներկայացված ինստիտուտների վերաբերյալ փորձ ունեցող երկրներում, ևս ընտրված է նույն մոտեցումը:

Իսպանիայի քրեական օրենսգրքի 20-րդ հոդվածի 4-րդ մասով նախատեսված է, որ քրեական պատասխանատվության ենթակա չէ նա, ով գործում անհրաժեշտ պաշտպանության վիճակում և նույն մասի ներքո ամրագրված է, որ այդ կարգավորման գործադրելիության պայման է պրովոկացիայի բացակայությունը¹⁰:

Մինչդեռ նույն հոդվածի 5-րդ մասով ծայրահեղ անհրաժեշտության իրավիճակը ներկայացվում է հետևյալ կերպ.

«Քրեական պաշտպանատվության ենթակա չէ այն անձը, ով գործել է սովորական իրավիճակից բխող անհրաժեշտության վիճակում և իրեն կամ ուրիշներին վնաս հասցնելուց խուսափելու»

⁷ Տե՛ս *Д. С. Бакулина*, Понятие необходимой обороны и ее отличие от крайней необходимости // Поколение будущего: взгляд молодых ученых – 2018. Сборник научных статей 6-й, Международной молодежной научной конференции: в 4 томах. 2018, էջեր 39-41:

⁸ Տե՛ս *Степанян Е.К.*, «К вопросу об институте необходимой обороны в уголовном праве» // Аллея науки. 2018, Т. 2. №6 (22), էջեր 790-795:

⁹ Տե՛ս *Е.М. Глушкова*, «Понятия «крайняя необходимость» и «превышение пределов крайней необходимости», Журнал «Гуманитарные, социально-экономические и общественные науки», № 347, էջեր 101-102, *Кальченко Н.В.*, «Крайняя необходимость в уголовном законодательстве Российской Федерации: Некоторые вопросы теории, Труды Академии МВД Республики Таджикистан» № 3 (55). 2022, էջեր 25-26:

¹⁰ Տե՛ս https://www.mjustizia.gob.es/es/AreaTematica/DocumentacionPublicaciones/Documents/Criminal_Code_2016.pdf (հղման վերջին մուտք՝ 15.10.2025թ.):

լու համար, վնաս է պատճառել ուրիշի օրենքով պաշտպանված շահին, եթե՝

1) Պատճառված վնասը չի գերազանցում կանխարգելվող վնասը.

2) Անհրաժեշտության իրավիճակը դիտարկելիս չի առաջացրել տվյալ անձը.

3) Անհրաժեշտության մեջ գտնվող անձը իր պաշտոնի կամ գործունեության բերումով պարտավոր չէր զոհաբերել իրեն»¹¹:

Ստացվում է, որ ծայրահեղ անհրաժեշտության պայմաններում իսպանացի օրենսդիրը՝ նույն հոդվածի պայմաններում նախատեսելով հիշյալ իրավիճակները մի դեպքում նախատեսել, մյուս դեպքում խուսափել է պրովոկացիայի պայմանի և հետևապես այդ տերմինի գործածումից, ինչն ըստ էության կարելի է համարել ոչ թե տեխնիկական այլ բովանդակային մոտեցում:

Հարկ է նշել, որ նույնակերպ են կարգավորված նաև Արգենտինայի (34-րդ հոդվածի 3-րդ և 6-րդ մասեր¹²), Էկվադորի (30-րդ և 33-րդ հոդվածներ¹³), Ուգանդայի (37-րդ և 38-րդ հոդվածներ¹⁴) քրեական օրենսգրքերում համանման կարգավորումները:

Ի մի բերելով վերը կատարված հետազոտությունը՝ կարելի է արձանագրել, որ թեև արդարացված է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 34-րդ հոդվածի 6-րդ մասով նախատեսված իրավակարգավորման նախատեսումը, որն իրենով արգելք է հանդիսանում բոլոր այն դեպքերի համար, երբ անձն իր հակաիրավական արարքը քողարկում է քրեական պատասխանատվությունը բացառող քննարկվող հանգամանքի տակ, սակայն միաժամանակ պետք է փաստել, որ այդ պարագայում պրովոկացիայի մասին խոսք գնալ չի կարող, քանի որ դրանք իրենց առանձնահատկություններով անհամատեղելի են միմյանց հետ:

Կատարված հետազոտության լույսի ներքո դիտարկելով ՀՀ քրեական օրենսգրքի 35-րդ հոդվածի 4-րդ մասի կարգավորումն այն մասով, որ անձը չի կարող ազատվել քրեական պատասխանատվությունից տվյալ իրավակարգավորման ուժով, եթե մեկ ուրիշին դրդել է իր նկատմամբ ֆիզիկական կամ հոգեկան հարկադրանք գործադրել՝ հետագայում իր կողմից օրենքով պաշտպանվող շահերին վնաս պատճառելն ֆիզիկական կամ հոգեկան հարկադրանքի ազդեցությամբ արդարացնելու համար, ի տարբերություն ծայրահեղ անհրաժեշտության իրավիճակի, լիովին տեղավորվում է պրովոկացիայի բովանդակության մեջ:

Այսպես, ներկայացված իրավիճակում առկա է ինչպես քողարկված ներգործությունը, այնպես էլ օրենքով պաշտպանվող շահերին վնաս պատճառելուն «օրինական տեսք հաղորդելու» բաղադրիչները:

Միևնույն ժամանակ, անդրադառնալով քննարկվող կարգավորման՝ անհաղթահարելի ուժի մասով դրույթին, ապա ինչպես ծայրահեղ անհրաժեշտության պարագայում, այն անհամատեղելի է պրովոկացիայի էության և բովանդակության հետ, քանի որ պրովոկացիայի բաղկացուցիչ մաս կազմող տարրերը, որոնք ներկայացվեցին նաև նախորդ պարբերությամբ, բացակայում են:

Հատկանշական է, որ «ՀՀ քրեական նոր օրենսգրքում տեղ գտած հայեցակարգային մոտեցումների և նոր ինստիտուտների մեկնաբանման ուղեցույցում», ևս այս մասով կատարվել է անդրադարձ և նշվել, որ ներկայացված դրույթով, ըստ էության, խոսքն իրավիճակի

¹¹ Տե՛ս նույն տեղում:

¹² Տե՛ս <http://observatoriolegislativocele.com/en/Criminal-Code-of-the-Argentine-Republic-Law-11179/> (հղման վերջին մուտք՝ 29.09.2023թ.):

¹³ Տե՛ս <https://www.global-regulation.com/translation/ecuador/3349985/comprehensive-criminal-code.html> (հղման վերջին մուտք՝ 15.10.2025թ.):

¹⁴ Տե՛ս <https://lex.uz/mobileact/111457> (հղման վերջին մուտք՝ 15.10.2025թ.):

պրովոկացիայի մասին է և հիշյալ նորմով նախատեսված քրեական պատասխանատվությունը բացառող հանգամանքը կոչված է կանխելու քրեական պատասխանատվությունից ազատելու նշված հանգամանքի կիրառման հնարավոր չարաշահումներն այն դեպքերում, երբ անձն ինքն է ստեղծում դրա կիրառման համար «իրավաչափ» իրավիճակ, ինչը, սակայն, օրենսդրական մակարդակով չի ամրագրվել¹⁵, ինչպիսի մեկնաբանումը, սակայն ստացվում է, որ տրվել է Ա անհաղթահարելի ուժը, Ա ֆիզիկական կամ հոգեկան հարկադրանքի մասով, մինչդեռ սույն հետազոտության շրջանակներում արձանագրվածը կարող է վերաբերել միայն երկրորդ պայմանին:

Եզրակացություն

1) Ամբողջացնելով աշխատանքի արդյունքները՝ արձանագրել ենք, որ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 34-րդ հոդվածի 6-րդ մասում առկա է օրենսդրական լրամշակում կատարելու անհրաժեշտություն, քանի որ պրովոկացիայի վերաբերյալ պայմանի նախատեսումը համատեղելի չէ ծայրահեղ անհրաժեշտության բովանդակային տարրերի հետ, **ուստի այդ մասով առաջարկվում է կամ հանել «սադրանք» բառը կամ այն փոխարինել իմիտացիա կամ քողարկում բառերով:**

2) ՀՀ քրեական օրենսգրքի 35-րդ հոդվածի 4-րդ մասում՝ իր նկատմամբ ֆիզիկական կամ հոգեկան հարկադրանք գործադրելու մասով ավելացնել պրովոկացիայի պայմանը.

«4. Անձը չի կարող ազատվել քրեական պատասխանատվությունից սույն հոդվածով նախատեսված հիմքով, եթե օրենքով պաշտպանվող շահերին վնաս պատճառելու նպատակով ինքն է ստեղծել անհաղթահարելի ուժ՝ հետագայում իր կողմից օրենքով պաշտպանվող շահերին վնաս պատճառելն այդ հիմքով արդարացնելու համար կամ թույլ է տվել իր նկատմամբ ֆիզիկական կամ հոգեկան հարկադրանք գործադրելու պրովոկացիա՝ հետագայում իր կողմից օրենքով պաշտպանվող շահերին վնաս պատճառելն օրվալ հանգամանքի ազդեցությամբ արդարացնելու համար»:

Ամփոփագիր: Հանցագործության պրովոկացիան լինելով բազմաշերտ և բարդ երևույթ՝ հաճախ տեսական և գործնական տարբեր ասպեկտներում առաջ է բերում իրարամերժ մոտեցումներ և տարբեր խնդիրներ:

Հատկանշական է, որ 2021 թվականի մայիսի 5-ին ընդունված՝ գործող ՀՀ քրեական օրենսգրքում ներառվեցին մինչ այդ հայրենական իրավունքում նախադեպը չունեցող կարգավորումներ, որոնցով պայմանավորված պահանջվում է խորքային ուսումնասիրություններ կատարել քննարկվող երևույթի վերաբերյալ և ապահովել դրա գործնականում անշեղ կիրառման համար անհրաժեշտ որոշակիությունը:

Հանցագործության պրովոկացիայի վերաբերյալ նորամուծությունները նախատեսվեցին, ինչպես քրեական իրավունքի Ընդհանուր, այնպես էլ Հատուկ մասերում, որի թվում նաև քրեական պատասխանատվությունը բացառող հանգամանքների շրջանակում, ինչն էլ հենց հանդիսացել է սույն հետազոտության առարկան:

Այդ համատեքստում հանցագործության պրովոկացիայի իրավական կարգավորման վերաբերյալ նախատեսված դրույթների կատարելագործման նպատակով՝ զուգակցելով իրավունքի տարբեր աղբյուրներում առկա մոտեցումները՝ անհրաժեշտ է առաջին հերթին բացահայտել այն հնարավոր բացերը, որոնք առկա

¹⁵ Տե՛ս Ա. Գաբուզյան, Ա. Մարգարյան, Տ. Սիմոնյան, «ՀՀ քրեական նոր օրենսգրքում տեղ գտած հայեցակարգային մոտեցումների եվ նոր ինստիտուտների մեկնաբանման ուղեցույց», Եվրոպայի խորհուրդ, 2022 թվական, էջեր 89-90:

են դրանցում, և դրանց շուրջ առաջ քաշել գիտականորեն հիմնավորված թեզեր և առաջարկներ, որոնք էլ հենց կազմել են աշխատանքի նպատակները:

Անցկացված հետազոտության արդյունքում հնարավոր է եղել հասնել վերը նշյալ նպատակների կենսագործմանը և ցույց այն խնդիրները, որոնք առկա են եղել այդ շրջանակում: Զուգահեռաբար ներկայացվել են նաև այդ խնդիրների լուծմանն ուղղված օրենսդրական լրամշակումներ կատարելու համապատասխան առաջարկներ, որոնք իրենց նպաստը կարող են ունենալ այդ մասով իրավունքի հետագա զարգացմանը:

Annotation. Being a multilayered and complex phenomenon, the provocation of a crime often gives rise to contradictory approaches and various problems in both theoretical and practical aspects.

It is noteworthy that in the Criminal Code of the Republic of Armenia, adopted on May 5, 2021, provisions were included that had no precedent in domestic law before. These new regulations require in-depth research into the discussed phenomenon and the establishment of sufficient clarity to ensure its consistent application in practice.

Innovations concerning the provocation of a crime were introduced in both the General and Special Parts of criminal law, including within the context of circumstances excluding criminal liability.

In this context, with the aim of improving the provisions related to the legal regulation of the provocation of a crime—and combining the approaches found in various legal sources—it is first necessary to identify the potential gaps within these provisions and to propose scientifically grounded theses and recommendations, which form the objectives of this work.

As a result of the research conducted, it was possible to achieve the aforementioned goals and to reveal the problems existing within this scope. At the same time, relevant legislative improvement proposals aimed at solving these issues have been presented, which can contribute to the further development of law in this area.

Аннотация. Провокация преступления, являясь многослойным и сложным явлением, часто вызывает противоречивые подходы и различные проблемы как в теоретическом, так и в практическом аспектах.

Следует отметить, что в Уголовный кодекс Республики Армения, принятый 5 мая 2021 г., были включены положения, ранее не имеющие прецедента в национальном праве. Эти новые нормы требуют глубокого исследования рассматриваемого явления и обеспечения достаточной определённости для его безошибочного применения на практике.

Нововведения, касающиеся провокации преступления, были предусмотрены как в Общей, так и в Особенной частях Уголовного права, в том числе в рамках обстоятельств, исключающих уголовную ответственность.

В этом контексте, с целью совершенствования положений, касающихся правового регулирования провокации преступления, и сочетая подходы, существующие в различных источниках права, необходимо прежде всего выявить возможные пробелы и выдвинуть научно обоснованные тезисы и предложения, которые и составляют цели данной работы.

В результате проведённого исследования удалось достичь указанных целей и выявить проблемы, существующие в данной области. Одновременно были представлены соответствующие предложения по законодательным улучшениям, направленные на их решение, которые могут способствовать дальнейшему развитию права в этой сфере.

Բանալի բառեր - հանցագործության պրովոկացիա, ծայրահեղ անհրաժեշտություն, քրեական պաշտպանականությունը բացառող հանգամանքներ, տեսություն, քրեական օրենսգիրք, անհրաժեշտ պաշտպանություն, քրեական իրավունք:

Keywords: Provocation of crime, extreme necessity, circumstances excluding criminal liability, theory, criminal code, self-defense, criminal law.

Ключевые слова: провокация преступления, крайняя необходимость, обстоятельства, исключающие уголовную ответственность, теория, уголовный кодекс, необходимая оборона, уголовное право.

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. Մ. Մելիքյան, Հանցագործության պրովոկացիայի դրսևորումներն անհրաժեշտ պաշտպանության ինստիտուտի շրջանակներում, Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրական դատարան Տեղեկագիր, 3 (111), 2023 էջեր 213-224:
2. Ա. Գաբուզյան, Ա. Մարգարյան, Տ. Սիմոնյան, «ՀՀ քրեական նոր օրենսգրքում տեղ գտած հայեցակարգային մոտեցումների և նոր ինստիտուտների մեկնաբանման ուղեցույց», Եվրոպայի խորհուրդ, 2022 թվական, էջեր 78, 89-90:
3. Տեն Д. С. Бакулина, Понятие необходимой обороны и ее отличие от крайней необходимости // Поколение будущего: взгляд молодых ученых – 2018. Сборник научных статей 6-й, Международной молодежной научной конференции: в 4 томах. 2018, էջեր 39-41:
4. Степанян Е. К, «К вопросу об институте необходимой обороны в уголовном праве» // Аллея науки. 2018, Т. 2. №6 (22), էջեր 790-795:
5. Տեն Е. М. Глушкова, “Понятия «крайняя необходимость» и «превышение пределов крайней необходимости», Журнал «Гуманитарные, социально-экономические и общественные науки», № 347, էջեր 101-102:
6. Кальченко Н. В., «Крайняя необходимость в уголовном законодательстве Российской Федерации: Некоторые вопросы теории, Труды Академии МВД Республики Таджикистан» № 3 (55). 2022, էջեր 25-26:
7. Իսպանիայի քրեական օրենսգիրքը՝ հետևյալ հղմամբ՝ https://www.mjusticia.gob.es/es/AreaTematica/DocumentacionPublicaciones/Documents/Criminal_Code_2016.pdf (հղման վերջին մուտք՝ 15.10.2025 թ.):
8. Արգենտինայի քրեական օրենսգիրքը՝ հետևյալ հղմամբ՝ <http://observatoriolegislativocele.com/en/Criminal-Code-of-the-Argentine-Republic-Law-11179/> (հղման վերջին մուտք՝ 15.10.2025 թ.):
9. Էկվադորի քրեական օրենսգիրքը՝ հետևյալ հղմամբ՝ <https://www.global-regulation.com/translation/ecuador/3349985/comprehensive-criminal-code.html> ((հղման վերջին մուտք՝ 15.10.2025 թ.):
10. Ուզբեկստանի քրեական օրենսգիրքը՝ հետևյալ հղմամբ՝ <https://lex.uz/mobileact/111457> (հղման վերջին մուտք՝ 15.10.2025 թ.):

Մելիքյան Մ. - ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի աշխատակազմի իրավական փորձաքննությունների ծառայության գլխավոր մասնագետի պաշտոնակատար, իրավաբանական գիտությունների թեկնածու, էլիասցե՝ melikmelikyan1994@gmail.com:

Ներկայացվել է խմբագրություն 23.10.2025 թ., տրվել է գրախոսության 23.10.2025 թ., երաշխավորվել է ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի նախագահ, ՀՀ վաստակավոր իրավաբան, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր Լ. Թադևոսյանի կողմից, ընդունվել է տպագրության 15.01.2026 թ.: